

ČIMBENICI EKONOMSKOG RASTA - UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROMJENA NA EKONOMSKI RAST

Slavić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:518312>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Preddiplomski studij

Luka Slavić

**ČIMBENICI EKONOMSKOG RASTA - UTJECAJ DEMOGRAFSKIH
PROMJENA NA EKONOMSKI RAST**

Završni rad

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Preddiplomski studij

Luka Slavić

**ČIMBENICI EKONOMSKOG RASTA - UTJECAJ DEMOGRAFSKIH
PROMJENA NA EKONOMSKI RAST**

Završni rad

Kolegij: Vođenje i ekonomski razvitak

JMBAG: 0111133603

email: lukaslavic@yahoo.com

Mentor: prof. dr. sc. Đula Borozan

Osijek, 2022.

IZJAVA

**O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA**

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice:

JMBAG: 0111133603

OIB: 00221845454

e-mail za kontakt: lukaslavic@yahoo.com

Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij

Naslov rada: Čimbenici ekonomskog rasta – utjecaj demografskih promjena na ekonomski rast

Mentor/mentorica diplomskog rada: dr. sc. Đula Borozan

U Osijeku, 20. 09. 2022. godine

Potpis _____

SAŽETAK

Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju da demografske promjene imaju značajan utjecaj na dugoročni ekonomski rast neke zemlje. Stoga će u ovom završnom radu bit razmotren odnos između ekonomskog rasta i demografskih promjena. Također, pomoću poznatih teorija ekonomskog rasta, Solowljevog modela i endogenih modela rasta, pojasniti će se stope ekonomskog raste te dati odgovor na pitanje zašto se životni standard razlikuje između pojedinih zemlja Europske unije i svijeta. Analizom ekonomskog rasta i demografskih promjena objasniti će se važnost povezanosti te način utjecaja jednog procesa na drugi. Posebna pozornost bit će posvećena analizi prirodnog kretanja stanovništva i izazovima s kojima se Republika Hrvatska susreće u svom dugoročnom rastu. Jedan od najvećih izazova s kojim se Hrvatska susreće su demografske promjene, zapravo iseljavanje mladog stanovništva te opterećenje na mirovinski sustav. Već izrađenim projekcijama budućnosti pokušat će se na temelju postojećih okolnosti naglasiti demografsko i gospodarsko stanje koje možemo očekivati kroz nekoliko desetljeća.

SUMMARY

Results of previous studies indicate that demographic changes have a significant impact on the long-term economic growth of a given country. Therefore, this final paper will consider the relationship between economic growth and demographic changes. Also, using the well-known theories of economic growth, the Solow Growth Model and endogenous growth models, economic growth rates will be clarified, and the question of why living standards differ between individual countries of the European Union and the world will be answered. The analysis of economic growth and demographic changes will explain the importance of connectivity and how one process affects another. Special attention will be devoted to the analysis of natural population movement and the challenges that the Republic of Croatia faces in its long-term growth. One of the biggest challenges that Croatia is facing are demographic changes, i.e., emigration of young population and the burden on the pension system. The already drafted projections of the future, based on the existing circumstances, will attempt to emphasize the demographic and economic situation that we can expect in a few decades.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	1
3. EKONOMSKI RAST – TEORIJSKA PERSPEKTIVA	3
3.1. Temeljna određenja	3
3.2. Teorije ekonomskog rasta	4
3.2.1. Solowljev model rasta	5
3.2.2. Endogeni modeli rasta	6
3.3. Prirodno kretanje stanovništva	7
3.4. Utjecaj demografskih promjena na ekonomski rast	11
4. EKONOMSKI RAST I DEMOGRAFSKE PROCJENE U HRVATSKOJ	14
4.1. Ekonomski rast Hrvatske u okviru Europske unije	14
4.2. Izazovi ekonomskog rasta u Republici Hrvatskoj	15
4.3. Demografska tranzicija Republike Hrvatske	18
4.4. Demografska projekcija budućnosti	21
5. ZAKLJUČAK	24
6. POPIS LITERATURE	25

1. UVOD

Kroz ovaj završni rad pokušat će se približiti važnost povezanosti demografskih promjena i ekonomskog rasta. Ekonomski rast predstavlja kvantitativan dugoročni rast finalne proizvodnje kojem svaka pojedina država teži. Kroz rad će se dodatno razjasniti teorijska perspektiva ekonomskog rasta te će se objasniti njegova važnost za dugoročni razvoj neke zemlje. Istraživanje ekonomskog rasta bit će povezano s teorijama ekonomskog rasta od kojih su poznate Solowljev model rasta te endogeni modeli rasta. Solowljev model rasta izabran je iz razloga što se smatra začetnikom nove teorije ekonomskog rasta (Mervar 1999.). Razvoj endogenih modela rasta započinje 1980-ih godina te su ti modeli i danas zastupljen u brojnim ekonomskim radovima. Cilj rada je zapravo prikazati demografske izazove s kojima se Republika Hrvatska susreće u kontekstu ekonomskog rada. Iako demografske promjene predstavljaju samo jedan od izazova ekonomskog rasta, one su, kako će biti prikazano u radu vrlo važne. Uz demografske promjene u radu je ukazano i na druge čimbenike koji utječu na životni standard građana Republike Hrvatske, poput opterećenja na mirovinski i zdravstveni sustav te nedostatak *greenfield* investicija.

Demografska tranzicija povezuje se s razvojem stanovništva koja je specifična za zemlje u razvoju. Međutim, ista je važna za sve zemlje i potrebno ju je kontinuirano analizirati. Budućnost Republike Hrvatske u kontekstu demografskih promjena i ekonomskog rasta nije optimistična. Posljedice prisutnih demografskih promjena osjetit će buduće generacija kroz nekoliko desetljeća.

2. METODOLOGIJA

Završni rad možemo percipirati iz isključivo teorijske perspektive u kojem se koristilo niz metoda kako bi se ispunili ciljevi istraživanja. Jedna od metoda koja je korištena u radu je metoda komparacije ili uspoređivanja. Metoda komparacije korištena je pri usporedni Republike Hrvatske s ostalim europskim državama u kontekstu ekonomskog rasta. Sljedeća metoda koja je zastupljena u radu je metoda deskriptivne statistike koja je korištena u cilju dodatnog pojašnjenja statističkih podataka. Korištenjem podataka Eurostata i Držanog zavoda za statistiku navedena metoda je rabljena kako bi se isti proučili i grafički prikazali. Metoda

dedukcije i indukcije korištene su u cilju da se opći zaključak interpretira u manje opći zaključak te da se više općih zaključaka objedine u jedan novi zaključak. Interpretacija složenih pojmova na nešto jednostavnije elemente provlači se kroz završni rad kako bi se važni pojmovi dodatno pojasnili. U radu su korišteni isključivo sekundarni izvori podataka s naglaskom na znanstvene radove s platforme „Hrčak Srce“, „Google Scholar“ te stručne knjige respektabilnih autora.

Rad je podijeljen u pet dijelova. Nakon uvodnih napomena i metodologije slijedi dio koji se bavi ekonomskim rastom iz teorijske perspektive. Navedeni dio rada obuhvaća temeljna određenja ekonomskog rasta, definicije, način mjerenja te teorije ekonomskog rasta.

Ekonomski rast u Republici Hrvatskoj je analiziran u četvrtom dijelu. Zapravo se uspoređuje Republika Hrvatska s ostalim državama Europske unije te izazovi s kojima se Republika Hrvatska susreće pri ostvarenju dugoročnog ekonomskog rasta. Brojni izazovi koji doprinose stagnaciji ekonomskog rasta u Republici Hrvatskoj su uz demografske promjene nedostatak stranih investicija zbog velike administracije te korupcije.

Projekcije budućnosti za Hrvatsku nikako nisu optimistične. Staranje stanovništva i iseljavanje mladog stanovništva dovodi do opterećenja mirovinskog sustava te otežava funkcioniranje države, a samim tim dovodi do stagnacije ekonomskog rasta. Rad završava zaključnim razmatranjima te popisom korištene literature.

3. EKONOMSKI RAST – TEORIJSKA PERSPEKTIVA

3.1. Temeljna određenja

Ekonomski ili gospodarski rast predstavlja povećanje potencijalnog realnog bruto domaćeg proizvoda po stanovniku, odnosno povećanje finalne proizvodnje i proizvodnih kapaciteta (Čičin-Šain,2014.). Iz navedene definicije može se zaključiti kako je ekonomski rast određene države zapravo sinonim za njezin dugoročni gospodarski napredak. Kada govorimo o ekonomskom rastu, može se naglasiti kako predstavlja cilj svake države te je pokazatelj ekonomskog napretka pojedinog društva. „Već i vrlo male promjene u dugoročnoj stopi gospodarskog rasta uvjetuju značajne razlike u ostvarenoj razini životnog standarda građana pojedinih zemalja.“ (Mervar,1999:20). To znači da ekonomski rast uveliko utječe na egzistenciju svih građana. Stoga je isti značajan predmet istraživanja u ekonomskoj literaturi.

Kada govorimo o ekonomskom rastu važno je napomenuti kako se ekonomski rast mjeri realnim BDP-om, koji predstavlja vrijednost finalnih proizvoda iskazanih u stalnim cijenama. Čičin-Šain (2014) naglašava kako se ekonomski rast mjeri povećanjem realnog bruto domaćeg proizvoda po stanovniku u određenom razdoblju kako bi se otklonile kratkoročne i sezonske fluktuacije koje mogu dati krivu sliku ekonomskog rasta određene države. Također, ističe kako povećanje proizvodnje nastalo boljim korištenjem postojećih kapaciteta se ne smatra dugoročnim ekonomskim rastom. „Budući da ekonomski rast prikazuje porast BDP-a, bilo koji čimbenik koji rezultira porastom BDP-a pozitivno pridonosi gospodarskom rastu. Povećanje potrošnje potrošača, državna potrošnja, povećanje zaposlenosti i niski troškovi proizvodnje mogu se navesti kao glavni čimbenici koji osiguravaju gospodarski rast“ (Čičin-Šain, 2014.).

Pojedini ekonomisti smatraju kako su ljudski resursi jedan od glavnih čimbenika gospodarskog rasta, dok pojedini tvrde kako su to zapravo tehnološki napredak i poduzetništvo. „Danas se teoretičari ekonomskog rasta uglavnom slažu da je tehnološki napredak i razvitak glavna odrednica dugoročnog gospodarskoga rasta. Nove teorije rasta zasnivaju se na povećanju profita primjenom novih metoda proizvodnje, razvijanjem novih proizvoda i uvođenjem raznovrsnih inovacija.“(Ćosić i Fabac, 2001:517).

Čičin-Šain (2014) ističe kako je smisao ekonomskog rasta zapravo poticanje aktivacije njegovih čimbenika a njih čine:

- prirodno bogatstvo,
- sposobnost ljudi,
- akumuliranje kapitala,
- tehnologija.

Čosić i Fabac (2001.) naglašavaju kako stimuliranje samog ekonomskog rasta u odsutnosti razvitka političke, administrativne i kulturne infrastrukture nije dugoročno održivo. Shodno tome, važno je istaknuti kako: „jedino ekonomski rast generira substancijalnu osnovu za rješavanje niza socijalnih problema. Ako ekonomski rast prekoračuje rast populacije implicira uz porast outputa per capita, također i poboljšanje životnog standarda, tj. blagostanja ljudi. Istovremeno, ako je ekonomski rast uravnotežen sa ostalim razvojnim dimenzijama (socijalnim, zdravstvenim, ekološkim, političkim i dr. dimenzijama) pridonosi razvitku tog društva.“ (Borožan 2002:411). Zaključujemo kako sam ekonomski rast dugoročno ne može biti održiv ukoliko nije povezan s drugim razvojnim dimenzijama, što u konačnici dovodi do blagostanja društva.

3.2. Teorije ekonomskog rasta

„Teorija gospodarskog rasta (ili samo teorija rasta) se bavi izučavanjem dugoročnog rasta modeliranjem interakcija između resursa, outputa, štednje i investicija u procesu gospodarskog rasta. Zadatak je teorije rasta objasniti stope rasta te zašto se životni standard razlikuje između zemalja.“ (Borožan, 2002:411). Postoje više vrsta teorija koje istražuju različite čimbenike gospodarskog rasta. Klasični pristup ekonomskom rastu nije uzimao u obzir tehnološki napredak kao čimbenika ekonomskog rasta. S vremenom su nastajale nove teorije koje počinju uvoditi tehnološki napredak, akumulaciju kapitala te rast stanovništva kao izvor gospodarskog rasta. Kroz ovaj rad detaljnije je analiziran Solowljev model rasta zbog toga što se smatra originalnim modelom te početkom novih teorija ekonomskog rasta (Mervar, 1999.). „Pregled obuhvaća i područje modela endogenog rasta, čiji je razvoj započeo sredinom 1980-ih godina. Stoga je u tom području i dalje prisutna vrlo živa aktivnost, pa se može tek naznačiti u kojim se pravcima kreće izgradnja ovih modela.“ Mervar (1999:20).

3.2.1. Solowljev model rasta

Popović, Čizmović i Ratković (2019:11) navode kako je Solow svojim modelom dao najveći doprinos napretku teorije rasta 50-ih godina prošlog stoljeća. „On je u okvirima egzogene teorije pokušao da da objašnjenje za stilizirane činjenice rasta. S obzirom na jednostavnost, neoklasični Solowljev model je bio i ostao jedan od najznačajnijih i empirijski najprimjenjivijih modela.“ Benić (2016:632) ističe kako se u navedenom modelu rad i kapital mogu razmjenjivati i koristiti u različitim omjerima za proizvodnju određene razine outputa. Za razliku od Harrod-Domarovog modela rasta, u Solowljevom modelu se mogu zamjenjivati faktori što osigurava ravnotežni rast te se uspješno izbjegava problem nestabilnosti. „Solowljev model rasta promatra interakcije između inputa te njihov utjecaj na output. Model se temelji na proizvodnoj funkciji, koja reprezentira agregatnu ponudu.“ (Borožan, 2002:412). Prema Popović, Čizmović i Ratković (2019:26) osnovu modela čini proizvodna funkcija koja se može predstaviti kao:

$$Y(t) = F[K(t), L(t), A(t)],$$

gdje $Y(t)$ predstavlja agregatnu proizvodnju, $K(t)$ ukupnu količinu kapitala, $L(t)$ ukupnu radnu snagu, $A(t)$ efikasnost prevladavajuće tehnologije. Borožan (2002:414) naglašava: „nagib proizvodne funkcije je određen graničnim proizvodom kapitala (GPK). Granični proizvod kapitala potvrđuje drugo svojstvo neoklasične proizvodne funkcije – opadajuće granične prinose. Granični proizvod kapitala pokazuje koliko će dodatnog outputa po radniku proizvesti svaka dodatna jedinica kapitala po radniku, a matematički je jednak:

$$GPK = f(K/L+1) - f(K/L).“$$

Nadalje, Mervar (1999:26) smatra kako treba istaknuti da neoklasični model predviđa da će stope rasta dohotka konvergirati u gospodarstvima s različitim polazištima u odsustvu tehnološkog napretka. Stoga se unutar ovog modela razlike u stopama rasta dohotka po stanovniku između pojedinih gospodarstava mogu objasniti samo tranzicijskom dinamikom, zapravo činjenicom da zemlje polazeći iz različitih uvjeta rastu različitom brzinom u procesu približavanja istoj dugoročnoj ravnoteži, odnosno različitim parametrima. Navedeni parametri zapravo određuju različite ravnoteže pojedinih gospodarstava i stoga se gospodarstva kreću različitim putovima do različitih ravnoteža.

Kada odnos kapitala i rada dosegne točku ravnoteže postiže se dugoročna ravnoteža. Štednja po stanovniku mora biti jednaka vrijednosti potrebnoj da se novi pripadnici radne snage opreme

te da se zamijeni otpisani kapital. Ako se gospodarstvo pojedine države nalazi izvan točke ravnoteže počinju djelovati sile koje gospodarstvo ponovno vraćaju u ravnotežu. „Naime, kako raste (pada) količina kapitala po stanovniku, granična proizvodnost kapitala pada (raste) zbog opadajućih prinosa faktora proizvodnje, te se omjer kapitala i rada približava konstantnoj vrijednosti.“ (Mervar, 1999:25).

Kada govorimo o Solowljevom modelu, važno je napomenuti kako navedeni model rasta objašnjava ulogu stanovništva u ekonomskom rastu. „Rast stanovništva, uz nepromijenjene investicije, dovodi do pada kapitala po radniku budući da stara razina investicija ne može “pokriti” povećani broj radnika, što je potrebno da bi se kapital po radniku zadržao na nepromijenjenoj razini. Pad kapitala po radniku dovodi do pada dohotka po radniku pa gospodarstvo prelazi iz stare ravnoteže kapitala i dohotka po radniku u novu, nižu, ravnotežnu razinu kapitala i dohotka po radniku.“ (Ekonomski lab, 2022.). Prema Škare (2007:109) u 1980-im godinama prošlog stoljeća, nezadovoljstvo konceptom Solowljevog modela rasta dovelo je do pojave endogenih teorija rasta s ljudskim kapitalom kao ključnim pokretačem. Nedavna istraživanja su pokazala da postoji sve veći jaz u stopama rasta između različitih svjetskih gospodarstava koji datira još iz 1960-ih.

3.2.2. Endogeni modeli rasta

„Noviji teorijski doprinosi, za razliku od neoklasičnog modela, naglašavaju da je ekonomski rast endogeni rezultat ekonomskog sistema, a ne snaga koje djeluju izvan njega.“ Mervar (1999:28). Nadalje se navodi kako neoklasična teorija nije ponudila odgovarajuće rješenje ekonomskoj politici za postojeće probleme država diljem svijeta, kao što su stagnacija rasta u siromašnim zemljama te sve sporiji rast zemalja s visokim dohotkom. „Empirijski podaci, naime, pokazuju velike razlike u životnim standardima stanovnika različitih zemalja, a stabilne stope rasta mogu se posljednjih desetljeća uočiti samo kod grupe razvijenih zemalja, dok su kod mnogih siromašnih zemalja prisutni primjeri naglih velikih promjena u stopama ekonomskog rasta, i to kako prema gore, tako i prema dolje.“ Mervar (1999:28). Mervar, (1999., preuzeto od Romer, 1986.) navodi kako neoklasični model nije uzeo u obzir tržišnu moć koju imaju određeni pojedinci i poduzeća zahvaljujući kojoj zarađuju monopolsku rentu te navodi kako je i to jedan od glavnih problema neklasičnog modela rasta. Prema Mervar (1999.) u endogenim modelima rasta nove investicije u kapital dovode do tehnološkog napretka s tim da se zadržava

pretpostavka savršene konkurencije te se „izbjegava eksplicitno prepoznavanje monopolske moći“ Mervar (1999:29).

Mervar, (1999., preuzeto od Romer, 1986.) ističe da je tretiranje tehnologije kao javnog dobra jedna od najvažnijih prednosti endogenih modela rasta te tvrdi kako dokazi o rastu zapravo predstavljaju izazove za teoretičare rasta. Spomenuti izazovi mogu se podijeliti na pet osnovnih tvrdnji, i to: (Mervar, 1999., preuzeto od Romer, 1986.)

1. Postoji mnogo tvrtki u tržišnoj ekonomiji.
2. Otkrića se razlikuju od ostalih inputa u smislu da ih puno ljudi može koristiti istodobno.
3. Moguće je ponoviti fizičke aktivnosti.
4. Tehnološki napredak dolazi od stvari koje ljudi rade.
5. Mnogi pojedinci i poduzeća imaju tržišnu moć i ostvaruju rentu od monopola nad otkrićima.

„Glavna implikacija ovih modela je da gospodarstva koja štede i investiraju više, općenito rastu brže u dugom roku, i stoga politike koje utječu na stopu štednje imaju veće značenje za ekonomsko blagostanje.“ Mervar (1999:31).

Prema Škare (2007.) ljudski kapital je jedan on najvažnijih čimbenika novih modela rasta te ističe nemogućnost mjerenja istog zbog materijalne nevidljivosti. „Zahvaljujući upravo ljudskom kapitalu, koji se akumulira bilo kroz formalno obrazovanje, školovanje na poslu, ili učenje putem rada, u model su uvedeni rastući prinosi, a time i mogućnost neograničenog rasta.“ (Mervar, 1999:29).

3.3. Prirodno kretanje stanovništva

Razlika između broja rođenih i umrlih u određenom vremenskom razdoblju poznatija je kao prirodno kretanje stanovništva (uobičajeno se prati kroz period od jedne godine). Može biti pozitivna ili negativna. Stanovništvo će rasti, ceteris paribus, ako su stope nataliteta – mjerene kao broj rođenih na 1000 ljudi – veće od stope mortaliteta. Broj stanovnika će se smanjivati ukoliko je stopa mortaliteta nekog područja (umrlih na 1000 godišnje) viša od stope nataliteta. Dakle, prirodni čimbenici koji utječu na kretanje stanovništva uključuju rađanje i umiranje.

Pojam "prirodni porast/pad" odnosi se na nesklad između stopa nataliteta i mortaliteta. Broj stanovnika određenog mjesta vremenom varira zbog prirasta uzimajući u obzir rođenje i imigraciju te reduciranje kroz smrti i migracije. Prirodno kretanje mjeri se indeksom brojčane ili proporcionalne promjene u broju stanovnika dobiven oduzimanjem smrti od rođenja. Možemo ga podijeliti na tri osnovna dijela (Rodin et al. 2021.):

1. Pozitivan rast stanovništva: Tijekom faza pozitivnog rasta stanovništva, broj se pojedinaca u populaciji povećava.
2. Nulti rast stanovništva: Tijekom faze nultog rasta stanovništva, broj je pojedinaca u stanovništvu statičan. Broj pojedinaca koji su doseljeni ili rođeni u potpunosti zamjenjuju one koji više nisu prisutni, bilo to zbog iseljenja ili smrti.
3. Negativan rast stanovništva: Tijekom faza negativnog rasta stanovništva, broj pojedinaca u populaciji se smanjuje. Broj rođenih ili useljenih pojedinaca nedovoljan je da nadomjesti one koji odlaze iseljenjem ili smrću.

Jedna od ključnih značajki demografskih promjena u stanovništvu svih europskih zemalja je i starenje stanovništva. U razvijenim zemljama reprodukcija stanovništva zajamčena je, ako ukupna stopa fertiliteta ne padne ispod vrijednosti od 2,1 (Kinsella i Velkoff 2001.).

Prema izvješću Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz 2020. godine: „Posljednja tri desetljeća Republiku Hrvatsku (RH) možemo ubrojiti u nisko-natalitetne zemlje, čija je stopa rađanja 9,0 - 10,0 na 1.000 stanovnika, a stopa smrtnosti se kreće 11,0 - 12,0/1.000“ (Rodin et al. 2021:35). Promatrajući statističke podatke kroz godine, možemo uočiti fenomen prirodnog pada stanovništva koji Hrvatsku prati još od 1991. godine.

Tablica 1. Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj od 1991. do 2020. godine.

GODINA	BROJ ŽIVOROĐENIH	BROJ UMRLIH	PRIRODNO KRETANJE
1991.	51.829	54.832	-3.003
1992.	46.970	51.800	-4.830
1993.	48.535	50.846	-2.311
1994.	48.584	49.482	-898
1995.	50.182	50.536	-354
1996.	53.811	50.636	3.175
1997.	55.501	51.964	3.537
1998.	47.068	52.311	-5.243
1999.	45.179	51.953	-6.774
2000.	43.746	50.246	-6.500
2001.	40.993	49.552	-8.559
2002.	40.094	50.569	-10.475
2003.	39.668	52.575	-12.907
2004.	40.307	49.756	-9.449
2005.	42.492	51.790	-9.298
2006.	41.446	50.378	-8.932
2007.	41.910	52.367	-10.457
2008.	43.753	52.151	-8.398
2009.	44.577	52.414	-7.837
2010.	43.361	52.096	-8.735
2011.	41.197	51.019	-9.822
2012.	41.771	51.710	-9.939
2013.	39.939	50.386	-10.447
2014.	39.566	50.839	-11.273
2015.	37.503	54.205	-16.702
2016.	37.537	51.542	-14.005
2017.	36.556	53.477	-16.921
2018.	36.945	52.706	-15.761
2019.	36.135	51.794	-15.659
2020.	35.845	57.023	-21.178

Izvor: Državni zavod za statistiku (2020.)

https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/07-01-01_01_2021.htm

(datum pristupa: 06.09.2022.)

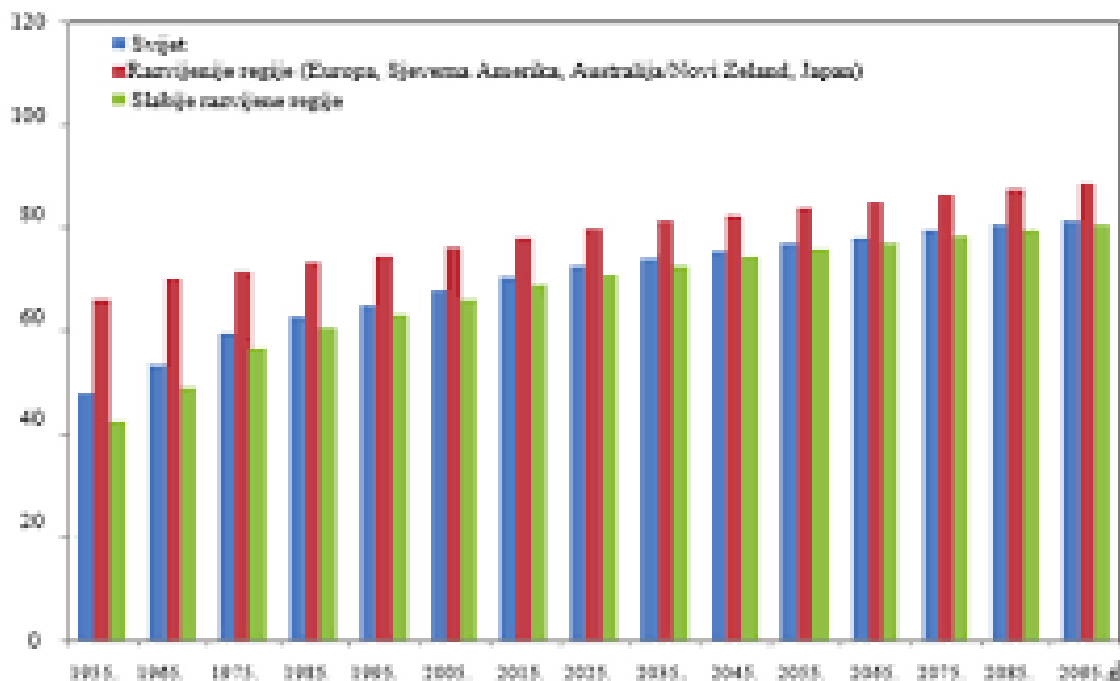
Podaci koje je izdao Državni zavod za statistiku, koji se odnose na stanovnike sa stalnim boravištem u Republici Hrvatskoj, pobliže opisuju stanje prirodnog kretanja u državi: „u 2020. g. je zabilježeno 35.845 živorođenih i 57.023 umrlih.“ (Rodin et. al. 2021.). Procjenjuje se kako je sredinom 2020. godine u Republici Hrvatskoj bilo 4.036.355 stanovnika te se kroz usporedbu

zaključilo da je natalitetna stopa te godine bila jednaka kao i 2019., a iznosila je 8,9/1.000 stanovnika. (Rodin et al. 2021.). Detaljniji podaci navode porast mortaliteta za 1,3/1.000 te stopu negativnog prirasta koja je iznosila -5,2.

Varirajući trend pada nataliteta proteže se kroz duže razdoblje te je isti prisutan, kako u RH, tako i u cijeloj Europi. Baza podataka statističkog ureda Europske unije (Eurostat) navodi kako: „u 2020. g. 8 zemalja članica Europske unije (EU-27) ima natalitetnu stopu veću ili jednaku 10,0/1.000 stanovnika, a 19 ima stopu manju od 10,0/1.000 stanovnika.“ (Rodin et al. 2021.). Prosjek EU-27 za 2020. g. je 9,1/1.000 stanovnika. Nizak natalitet potvrđen je i u nekim drugim mediteranskim zemljama, a ponajviše u Italiji (6,8/1.000), Španjolskoj (7,1/1.000), Grčkoj (7,9/1.000) i Portugalu (8,2/1.000). „Stopa ukupnog fertiliteta je dugoročni pokazatelj reprodukcije stanovništva. Definira se kao prosječan broj djece koju žena rodi dok je plodna, pod pretpostavkom da preživi do 49. godine, kraja njezinog razdoblja plodnosti.“ (Rodin et al. 2021: 154, preuzeto od Hinde et al. 1998.). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, ukupna stopa fertiliteta u RH iznosi 1,47. Ukoliko je u nekoj zemlji stopa fertiliteta ispod 1,5, kao što je slučaj u RH, smatramo to depopulacijom uzrokovano najčešće negativnim prirodnim kretanjem, ali i negativnim saldonom migracije (Rodin et al. 2021.). U posljednjih se deset godina bilježe oscilacije te suptilan porast: „vrijednosti stope ukupnog fertiliteta u RH se kreću u rasponu 1,30 - 1,50, malo ispod višegodišnjeg prosjeka za EU koji je u rasponu 1,53 - 1,62“ (Rodin et al. 2021.). Porast smrtnosti uzrokovane pandemijom Covid-19 2020. godine blago je umanjila vrijednost očekivanog trajanja života. Dakle, nekadašnja je procjena bila 78,5 godina, a sada se očekivano trajanje života snizilo na 77,8 godina (Rodin et al. 2021.).

Dodatno još možemo promotriti situaciju i u cijeloj Europskoj uniji. Eurostat navodi kako: prosječno očekivano trajanje života pri rođenju za EU-27 u 2019. godini je iznosilo 81,3 godine za oba spola, odnosno 78,5 godina za muškarce i 84,0 godine za žene. „Prema podacima dostavljenim Eurostat-u za 2020. godinu je zbog Covid-19 pandemije očekivano trajanje života u padu u većini zemalja.“ (Rodin et al. 2021.). Slika (1) prikazuje očekivano trajanje života općenito u svijetu te u razvijenim i slabije razvijenim zemljama. Navedena slika zapravo prikazuje promjenu mortaliteta prema očekivanom trajanju života (Miletić, 2018.).

Slika 1: Očekivano trajanje života (godina pri rođenju)

Izvor: Miletić (2018.)

„Svjetski prosjek očekivanog trajanja života osobe rođene u 1955. je 50-ak godina, dok je očekivano trajanje života u razvijenijim regijama značajno više od 60 godina.“ (Miletić, 2018:143).

3.4. Utjecaj demografskih promjena na ekonomski rast

Utjecaj demografskih promjena na ekonomski rast može se gledati iz više perspektiva – mogu utjecati na BDP, inflaciju i druge makroekonomske pokazatelje, što može direktno i indirektno utjecati i na egzistenciju stanovništva pojedine države. „Stanovništvo je najvažniji faktor društveno– ekonomskog razvitka neke zemlje jer je izvor radne snage. Radna snaga određuje smjer i tempo razvoja privrede. Na taj se način stvaraju manje ili više poželjni uvjeti za život na nekom teritoriju, bilo da je riječ o općini, županiji ili državi.“ (Lamza Maronić et al. 1999:264). Iseljavanje radno sposobnog stanovništva u korelaciji je sa smanjenjem prihoda u državnom proračunu (Lamza Maronić et al.). Isto tako starenje stanovništva možemo povezati s opterećenjem na mirovinski sustav što dovodi do potpune degradacije ekonomskog rasta. „Starenje stanovništva, kao što je zabilježeno kod udjela starosti od 65 i više godina, negativno utječe na rast stvarnog BDP-a, štednju i ulaganja.“ (Miletić, 2018:160).

Utjecaj kretanja stanovništva na varijable fiskalne politike u velikoj je mjeri mješovit. Sa strane inflacije, rast broja stanovnika pozitivno djeluje na stopu inflacije, vjerojatno zbog njihova utjecaja na nižu agregatnu potražnju i spore odgovore ponude, čije pojedine kanale tek treba ispitati“ (Miletić, 2018:161).

Benić (2019:608) ističe kako stanovništvo može biti ograničavajući čimbenik ekonomskog rasta, ako raste prebrzo, ali i ako broj stanovnika prebrzo opada. Drugim riječima, u svakoj zemlji postoji idealan broj stanovnika koji može maksimizirati proizvodnju po glavni stanovnika, a time i utjecati na životni standard. Prema Miletiću (2018:147) rast stanovništva, odnosno rast broja radno sposobnog stanovništva uz promjenu BDP-a po stanovniku može utjecati i na druge varijable poput omjera štednje i ulaganja, omjera salda tekućeg računa platne bilance i proračunskog salda u odnosu na BDP. „Demografski utjecaj na agregatni stvarni BDP je donekle izravniji kada broj stanovnika raste, pada ili stari, uzimajući u obzir izravni utjecaj na veličinu inputa rada, dok je njegov utjecaj na stvarni BDP per capita manji, što pobuđuje potrebu za analizom.“ (Miletić,2018:147). Nadalje, ističe kako je rast BDP-a po stanovniku pozitivno povezan s promjenom udjela radno sposobnog stanovništva, ali negativno s promjenom udjela starijih osoba. „Demografska kretanja u okviru Europske unije i pogoršanje starosne strukture stanovništva upućuju na dugoročno sve naglašenije smanjivanje radnoga kontingenta kao osnovnog izvora aktivnog stanovništva (radne snage)“ (Obadić i Smolić: 2008:89). Iz navedenog citata možemo zaključiti kako zapravo staranje stanovništva dovodi do smanjenja radne snage i stope štednje što u konačnici implicira stagnaciju ekonomskog rasta.

Metodama poput podizanja zakonske starosne dobi za umirovljenike pokušava se ublažiti utjecaj demografskog starenja stanovništva na ekonomski rast iako takva metoda nije dugoročno održiva. Prema Miletiću (2018:159) staranje stanovništva ili pad broja stanovnika može imati veliki utjecaj na potražnju, odnosno preferencije potrošača. To može dovesti do smanjenja agregatne potražnje u gospodarstvu te smanjenja potražnje za radom što u konačnici dovodi do smanjenja inflacije.

„Važnost razumijevanja povezanosti nezaposlenosti, inflacije i ekonomskog rasta predstavlja osnovu i pogodan instrument za ublažavanje cikličnih kretanja gospodarstva. Izuzimajući druge faktore, ubrzan ekonomski rast je poželjan, kao i niska stopa nezaposlenosti i inflacije.“ (Lojanica i Obradović, 2018:90). Analiza navedenih radova autora pokazala je da promjene

unutar razine inflacije pridonose promjenama unutar razine nezaposlenosti, te su dodatno utvrdili da veza između inflacije i razine nezaposlenosti nije od velikog značaja za ekonomski rast u dugom razdoblju. Korelacija između visine inflacije i ekonomskog rasta je proporcionalna i statistički značajna u kratkom i dugom razdoblju. (Lojanica i Obradović, 2018.). Navedena analiza nam podcrtava korelaciju između ekonomskog rasta i inflacije, te možemo zaključiti kako veliki rast inflacije negativno utječe na gospodarstvo, isto tako veliko smanjenje inflacije povezuje se razinom BDP-a i povećanjem nezaposlenosti. Starenje stanovništva ima dubok utjecaj na sve sektore gospodarstva, uključujući tržišta rada, financijska tržišta, ekonomsku stranu potražnje dobara i usluga potrebnih za njihovu dob na socijalnu zaštitu i slično.

Kako je već navedeno, demografske promjene imaju veliki utjecaj na fiskalnu politiku. Miletić (2018.) navodi kako su upravo demografske promjene blisko povezane s proračunskim saldom, prihodima i rashodima vlada pojedinih država. Starenje stanovništva negativno utječe na proračunski saldo iz razloga što udio starijeg stanovništva više utječe na rashode nego na prihode u državi. „Na prihode negativno utječe rast stanovništva, dok je, zapravo, utjecaj udjela u populaciji pozitivan. Varijable rashoda izložene su sličnom utjecaju, pri čemu otvorenost na njih djeluje negativno.“ (Miletić, 2018:155).

Međutim, Barković Bojanić i Erceg (2017:1007) ističu kako sve veći broj znanstvenika iz različitih područja tvrdi kako stariju populaciju ne moramo nužno promatrati kao prijetnju već kao priliku za lokalni, regionalni i nacionalni gospodarski rast. Na primjer, Acemoglu i Restrepo (2017) su istražili odnos između starenja stanovništva i ekonomskog rasta te su došli do zaključka kako postoji negativan odnos između starije populacije i rasta BDP-a zbog manje produktivnosti starijih osoba. Međutim, detaljnije analize su pokazale kako tehnologija, koju bi poduzeća usvajala, može nadomjestiti manjak produktivnosti starijih osoba. Prema Barković Bojanić i Erceg (2017.) Europska unija počinje koristiti pojam srebrna ekonomija u svojoj razvojnoj strategiji za opisivanje potreba i želja starijih osoba i njihov utjecaj na različite gospodarske djelatnosti. „Srebrnu ekonomiju možemo definirati kao ekonomske prilike koje proizlaze iz javne i privatne potrošnje povezane sa starenjem stanovništva i specifičnim potrebama stanovništva starijeg od 50 godina.“(Barković Bojanić i Erceg, 2017:1011). Koncept srebrne ekonomije zapravo stavlja u odnos starenje i prilike koje ono predstavlja te određene politike koje pokušavaju odgovoriti na predstojeće demografske izazove. Barković Bojanić i Erceg (2017.) u svojim su istraživanjima ukazali da će ekonomija srebra u budućnosti utjecati

na sve segmente ekonomije. Srebrnu ekonomiju ne treba podcjenjivati, osobito ako se uzme u obzir da se europsko tržište srebrne ekonomije procjenjuje na približno 90 milijardi EUR (Euromonitor: 2012.). Zaključno je važno naglasiti kako će demografska kretanja u potpunosti promijeniti makroekonomsku politiku. Spomenuta ekonomija srebra imat će veliki utjecaj na tržište rada, dobara i usluga te će u budućnosti zahtijevati prilagodbu svih sudionika na tržištu. Promjene koje uzrokuje demografija već sada imaju veliki utjecaj na ekonomski rast te se smatra kako će navedene promjene u budućnosti predstavljati veliki izazov za gospodarstva država diljem svijeta.

4. EKONOMSKI RAST I DEMOGRAFSKE PROCJENE U HRVATSKOJ

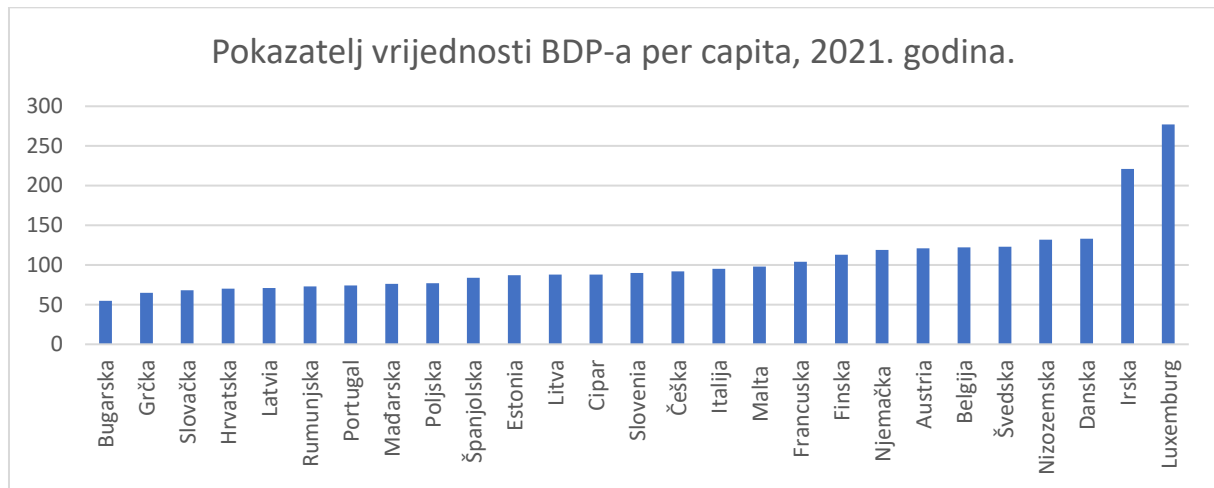
4.1. Ekonomski rast Hrvatske u okviru Europske unije

„Hrvatsko su gospodarstvo zadnjih 30-ak godina prožimale značajne strukturne prilagodbe i promjene. Zasiurno da su one dodatno potaknute pojavom globalne gospodarske krize, ulaskom Hrvatske u EU kao i dinamikom post-recesijskog oporavka.“ (Buturac, 2019:174). Buturac (2019.) navodi kako „uz promjene zakonodavnog i institucionalnog okvira, ulazak Hrvatske u EU donio je nesmetan pristup jedinstvenom, i u velikoj mjeri liberaliziranom tržištu Unije.“ (Buturac, 2019:174). Nadalje, prema Buturcu (2019.) pozitivna stvar ulaska Hrvatske u Europsku uniju je poboljšanje gospodarske aktivnosti iako se Hrvatska tada još uvijek nije bila vratila na razinu prije gospodarske krize. Buturac (2019.) navodi kako je važno istaknuti da Republika Hrvatska zaostaje u usporedbi s novim članicama Europske unije. „Usprkos pozitivnim izvoznim pomacima, u usporedbi s novim članicama EU Hrvatska pokazuje zaostajanje u izvoznjoj konkurentnosti. Mjereno izvozom roba po stanovniku, Hrvatska realizira i do nekoliko puta manji izvoz nego Češka, Slovačka, Slovenija, Estonija, Mađarska.“ (Buturac, 2019:203).

„Hrvatska se po svim makroekonomskim pokazateljima nalazi pri dnu Europske unije bez naznaka oporavka. Malene stope rasta, koje se javljaju u ovoj godini daleko su od stopa koje bi značile zaustavljanje krize i razvoj Hrvatske.“ (Jurčić, 2015:617). To najbolje možemo vidjeti iz slike (2) koji prikazuje vrijednosti BDP-a po stanovniku u 2021. godini. Jurčić (2015.) navodi kako bi se proces ozdravljenja ekonomskog stanja Republike Hrvatske trebao odvijati u dva

koraka. „Prvi korak je gašenje izvora krize a drugi korak je razvojna politika u skladu s hrvatskim specifičnostima i u okviru standarda Europske unije.“ (Jurčić, 2015:617).

Slika 2: Pokazatelj vrijednosti BDP-a per capita, 2021. godina.

Izvor: Eurostat (2021.),

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/bar?!lang=en>

(datum pristupa: 06.09.2022.).

Iz slike (2) primjećujemo kako Luxemburg ima najveći BDP per capita, slijede ga Irska i Danska. Hrvatska se nalazi gotovo na začelju Europske unije po BDP-u per capita; iza nje se nalaze samo Slovačka, Grčka i Bugarska.

4.2. Izazovi ekonomskog rasta u Republici Hrvatskoj

Kada govorimo o ekonomskom rastu, Republika Hrvatska je za vrijeme bivše Jugoslavije imala relativno visoke stope rasta koje su bile rezultat industrijalizacije, urbanizacije i usvajanje novih proizvodnji (Bađun, 2005.). Nakon osamostaljenja 1991. godine Hrvatska bilježi visoki pad u proizvodnji te dolazi do smanjenja proizvodnih kapaciteta i proizvodnje općenito. „Prijelaz u tržišno gospodarstvo u svim zemljama središnje i istočne Europe te u baltičkim zemljama uzrokovao je često i dramatičan početni pad realnog BDP-a po stanovniku te do 2001. godine nisu sve zemlje uspjele dosegnuti razinu iz 1990. godine.“ (Bađun, 2005:342). Republika Hrvatska nakon svog osamostaljenja bila je na višem stupnju razvoja od većine tranzicijskih zemalja. Danas, države poput Mađarske, Češke ili Poljske imaju viši BDP per capita samim tim i viši životni standard. „Promatrajući detaljnije napredak Hrvatske kroz proces reforme u

posljednje vrijeme, nameće se zaključak kako je napredak u usporedbi s drugim gospodarstvima u mnogim područjima bio sporiji.“ (Moore i Vamvakidis, 2008:3).

Također, Moore i Vamvakidis (2008) ističu kako su jedan od razloga sporog ekonomskog rasta Hrvatske, skromni priljevi *greenfield* investicija zbog administrativnih opterećenja i pravnih nesigurnosti. Uz navedene razloge nedostatka *greenfield* investicija, korupcija predstavlja jedan od najčešćih razloga zaobilaska Hrvatske od strane inozemnih investitora. Prema Bađun (2005:345) korumpirano i politički ovisno sudstvo smanjuje motiviranost ljudi za investiranje i inovacije što u konačnici može oslabiti reforme i utjecati na ekonomski rast.

„Realni rast BDP-a u razdoblju 2002-2006. iznosio je prosječno 4,8%, malo manje od stope rasta usporedivih zemalja, koja je 2002-2006. iznosila gotovo 6%. Ipak, taj učinak predočuje porast hrvatske prosječne stope rasta od oko 3,25% godišnje u razdoblju 1997-2001. Rast se uglavnom temeljio na snažnim domaćim investicijama.“ (Moore i Vamvakidis, 2008:2). Iz navedenog citata možemo primijetiti kako se gospodarski rast Republike Hrvatske u navedenom razdoblju temeljio većinom na domaćim investicijama što također potkrepljuje već spomenute navode. „Postoji više izvora rasta te se izvoz i inozemna izravna ulaganja nerijetko spominju kao ključni elementi strategija rasta i razvoja zemlje. Štoviše, teorija izvoznog usmjerenog rasta tvrdi da se ukupni rast zemlje može generirati povećanjem količine rada i kapitala u gospodarstvu, ali i povećanjem izvoza.“ (Bilas et al. 2021:147). Izvoz kao jedna od komponenta BDP-a proporcionalan je s ekonomskim rastom, a važnost izvoza kao komponente ekonomskog rasta možemo potkrijepiti činjenicom da tek pojavom međunarodne ekonomije države doživljavaju zamjetan ekonomski rast.

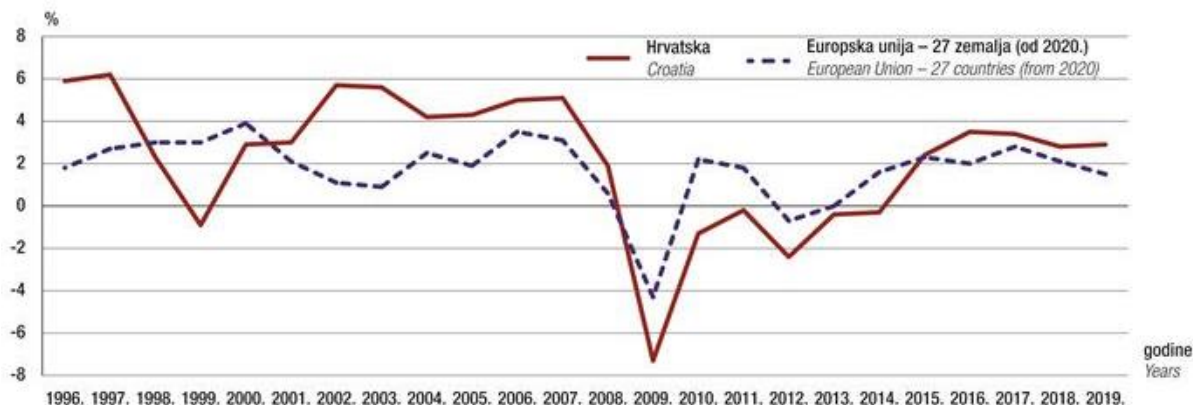
Kada govorimo o izvozu u Republici Hrvatskoj, Moore i Vamvakidis (2008:2) napominju kako je u razdoblju između 2002-2006. godine izvozni učinak bio razočaravajući. Uzimajući u obzir godišnju stopu od 6%, zaključuju kako je hrvatski izvoz manji od prosjeka drugih tranzicijskih zemalja.

Kao jedan od izazova gospodarskog rasta u Hrvatskoj Škare (2014:73) apostrofira da niska akumulacija kapitala i oslanjanje na kratkoročne kredite za kratkoročnu imovinu nisu bili novost u Hrvatskoj i obilježili su razdoblje prije 1990. godine. Od 1990. godine, kada su se mala i srednja poduzeća proširila, nastavilo se oslanjati na kratkoročne kredite za zajmove radnog kapitala. Poduzeća u Hrvatskoj bila su vođena oslanjanjem isključivo na dostupnost bankovnih kredita. U tim okolnostima hrvatska mala i srednja poduzeća teže mogu ulagati u istraživanje, razvoj i širenje poslovanja (Škare,2014).

Kada govorimo o izazovima ekonomskog rasta u Republici Hrvatskoj, nikako ne smijemo zaboraviti demografske promjene koje predstavljaju veliki problem za sadašnji i budući ekonomski rast. Mečev i Vudrag (2012.) naglašavaju kako pogoršanje starosne strukture stanovništva upućuju na dugoročno sve istaknutije smanjivanje radnog kontingenta kao osnovnog izvora radne snage u Republici Hrvatskoj. „Zbog demografskog starenja stanovništva, broj umirovljenika nastavit će se povećavati što će dugoročno nepovoljno utjecati na visinu mirovinskih rashoda.“ (Mečev i Vudrag, 2012:41). Neki od razloga smanjenje aktivnosti radno sposobnog stanovništva su dakako rat, siva ekonomija te nezadovoljstvo radnim uvjetima i dohotkom. Prema Obadić i Smolić (2007:11) veliki problem predstavlja što određeni dio stanovništva odlazi u mirovinu te napušta tržište rada iako nisu ispunili zakonske uvjete za starosnu mirovinu. Važno je napomenuti kako je iseljavanje mladog stanovništva iz Republike Hrvatske doprinijelo velikom pritisku na mirovinski sustav koji je dugoročno neodrživ (Obadić i Smolić 2007.). „Emigracija iz Hrvatske se kao specifičan i izrazito negativan čimbenik brojčane dinamike stanovništva javlja već od druge polovice 19. stoljeća, a nakon toga bilježi se još nekoliko jakih iseljeničkih struja. Posljednji jači emigracijski val počeo je globalnom ekonomskom krizom 2008. godine, a intenzivirao se ulaskom Hrvatske u članstvo Europske unije 2013. godine te je možda najnepovoljniji do sada jer se odvija u okolnostima smanjene rodnosti, prirodnog pada, ukupne depopulacije i ubrzanog procesa starenja stanovništva“ (Pokos, 2017:16). Osim provođenja agresivne, stimulatивne populacijske politike, potrebno je u sklopu razvojnih mjera smanjiti nezaposlenost mladih te im omogućiti dostojan život. Ukoliko se depopulacijska politika i staranje stanovništva u Republici Hrvatskoj nastavi sadašnjom dinamikom, stanovništvo će početi odumirati te će se u potpunosti neutralizirati sav dosadašnji razvojni napor (Mečev i Vudrag, 2012:41).

Na slici (3) usporedno su prikazane realne stope rasta BDP-a u Republici Hrvatskoj i zemljama Europske unije. Ako se usredotočimo isključivo na Republiku Hrvatsku, primjećuje se značajan pad realne stope rasta 2009. godine zbog posljedica ekonomske krize.

Slika 3. Realne stope rasta BDP-a u Republici Hrvatskoj u razdoblju 1996. do 2019. godine.

Izvor: Bićanić et al. (2016.)

Slika (3) prikazuje realnu stopu rasta BDP-a Republike Hrvatske u razdoblju od 1996. do 2019. godine. Prvu veliku promjenu u hrvatskom gospodarstvu možemo uočiti u 1997. godini s kojom završava razdoblje snažnog ekonomskog rasta. Drugu promjenu možemo uočiti 2007. godine kada BDP počinje padati potaknut velikom gospodarskom krizom u tom razdoblju. Period rasta ponovno počinje 2009. godine iako je realni BDP bilježio negativne stope rasta sve do 2014. godine (Bićanić et al. 2016.).

4.3. Demografska tranzicija Republike Hrvatske

Pojam demografska tranzicija predstavlja proces razvoja stanovništva pojedine države. „Demografska tranzicija označava promjene u natalitetu i mortalitetu koje nastaju kao posredna posljedica ukupnog društveno-gospodarskog i kulturnog razvoja na određenom području - razvoja koji, preko primarnog utjecaja brojnih čimbenika na ekonomsko-socijalnu strukturu stanovništva, utječe na promjene u reprodukciji.“ Vekarić i Vranješ-Šoljan, (2009:10, preuzeto od Coale, 1989.) navode kako je demografska tranzicija zapravo specifična promjena stanovništva koja se javlja tijekom preobrazbe države i društva od tradicionalnog do visoko moderniziranog. „Nakon 1957. godine, stanovništvo je bilo bitno određeno tranzicijom, tj. smanjivanjem nataliteta/fertiliteta (općeg i specifičnog po dobi.“ (Wertheimer-Baletić 1996:251). „Zemlje u razvoju prolaze kroz demografsku tranziciju različitim stopama i vremenima, od visokih do niskih stopa mortaliteta i plodnosti od Drugog svjetskog rata.“ (Bloom et al. 2001:3). S godinama stopa nataliteta se postepeno smanjivala pa je tako 1980-ih godina iznosila 4,0 promila a 1990-ih tek nešto više od 0,7 promila na 1000 stanovnika.

Domovinski rat (1991.-1995.) je doveo do pogoršanja demografske situacije u Republici Hrvatskoj, posebno u agresijom zahvaćenim krajevima. Za vrijeme rata 1991. godine dolazi do „povećanja emigracijske sastavnice u ukupnoj demografskoj bilanci Hrvatske.“ (Wertheimer-Baletić, 1996:252). Navedena činjenica odraz je gospodarskih, političkih i socijalnih nesigurnosti potaknutih ratnim stanjem. „Ekonomsko-socijalna struktura stanovništva Hrvatske, sukladno relativno nižoj razini gospodarskog razvoja i karakteristikama strukture privrede, slabije je razvijena u odnosu na tu strukturu u zapadnoeuropskim zemljama.“ (Wertheimer-Baletić, 1996:253). Godine 2001. dolazi do značajnog smanjenja broja stanovnika u Republici Hrvatskoj u odnosu na prethodne godine. Prema Lamza Maronić i Tokić (1999:264), to je „smanjenje iznosilo 294.630 stanovnika, što je za našu gospodarsku situaciju značajan broj.“. Migracije stanovništva i niska stopa nataliteta u Hrvatskoj potaknuta su ratnim zbivanjima 1990-ih godina, prosječno nižim razinama obrazovanja, zdravstvene zaštite te znatno nižim razinama životnog standarda od one u zapadnoeuropskim zemljama (Lamza Maronić i Tokić, 1999.). Rezultati popisa stanovništva 2021. godine su izrazito zabrinjavajući. Tablica (2) usporedno nam pokazuje popis stanovništva iz 2011. i 2021. godine te razliku broja stanovnika.

Tablica 2: Popis stanovništva 2021. godine

	2011.	2021.	Razlika: 2021-2011.	Promjena (%)
Stanovništvo	4.284.889	3.888.529	-396.360	-9,25
Kućanstva	1.519.038	1.438.423	-80.615	-5,31
Stambene jedinice	2.246.910	2.350.444	103.534	4,61

Izvor: Državni zavod za statistiku (2022.), <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva/421>, (datum pristupa: 13.09.2022.)

Rezultati popisa stanovništva 2021. godine pokazuju smanjenje broja stanovnika za 396.360 osoba, u razdoblju od 2011. do 2021. godine (tablica 2). „Najveći pad broja stanovnika kao što sam već i spomenula bilježi Vukovarsko-srijemska županija, gdje je smanjen za 19,54 posto, odnosno za 35.083 stanovnika.“ (iusinfo.hr)

Prema Wertheimer-Baletić (1996:253) brojčani porast starog stanovništva u uvjetima nulte stope rasta stanovništva negativno se odražava na gospodarski i društveni razvoj svake zemlje.

Povećanjem izdataka društvenih fondova poput mirovinskog, zdravstvenog i socijalnog osiguranja predstavlja izazov za svaku državu te takav način funkcioniranja je dugoročno neodrživ. „Radna snaga određuje smjer i tempo razvoja privrede. Na taj se način stvaraju manje ili više poželjni uvjeti za život na nekom teritoriju, bilo da je riječ o općini, županiji ili državi.“ (Lamza Maronić i Tokić, 1999:264). Mrđen et al. (1998.) tvrde kako je jedna od karakteristika hrvatskog stanovništva njegova istaknuta prostorna polarizacija demografskog razvoja. Naime, gotovo svi demografski tokovi su usmjereni prema četiri makroregionalna središta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek).

Bloom et al. (2001:4) ističu kako su kritična područja demografske politike zapravo: javno zdravstvo, planiranje obitelji, obrazovanje te ekonomske politike s kojima se promiče fleksibilnost tržišta rada, otvorenost za trgovinu i štednja.

„Proces demografske tranzicije izravno je uvjetovan društveno-ekonomskim napretkom. Tranzicija mortaliteta zapravo je posljedica tog napretka. S obzirom na brojne činitelje koji su odredili razvoj, tranzicijski proces nije se odvijao jednoobrazno i jednolično.“(Vekarić i Vranješ-Šoljan, 2009:59).

Tablica (3) prikazuje nam vanjsku emigraciju stanovništva Republike Hrvatske u razdoblju od 2012. do 2021. godine.

Tablica 3: Vanjska migracija stanovništva RH od 2012. do 2021. godine.

	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2012.	8.959	12.877	-3.918
2013.	10.378	15.262	-4.884
2014.	10.638	20.858	-10.220
2015.	11.706	29.651	-17.945
2016.	13.985	36.436	-22.451
2017.	15.553	47.352	-31.799
2018.	26.029	39.515	-13.486
2019.	37.726	40.148	-2.422
2020.	33.414	34.046	-632
2021.	35.912	40.424	-4.512

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.) <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030>

(datum pristupa: 07.09.2022.)

„Posljedice migracija mladih prvenstveno se očituju u demografskom karakteru stanovništva. Migracije utječu na brojnost stanovništva, na natalitet i mortalitet, te na strukturu stanovništva (demografsku, ekonomsko-socijalnu, narodnosnu i drugu). Migriranje mladih izaziva negativne demografske trendove, prirodnu depopulaciju i povećan udio starog stanovništva“ (Peruško, 2016). Jerić (2019.) ističe kako je gotovo 20% iseljenog stanovništva u 2017. godini u rasponu od 0-19 godina. Takav podatak je izrazito zabrinjavajući zbog toga što je nešto više od 1% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske u navedenoj životnoj dobi. Primjećuje se kako je migracijski saldo od 2018. nešto manji, ali se već 2021. godine ponovno počinje povećavati.

4.4. Demografska projekcija budućnosti

„Za oblikovanje gospodarske, socijalne, obrazovne, zdravstvene i drugih makroekonomskih politika temeljne su projekcije stanovništva kako bi se osigurala dostatna prilagodljivost društva demografskim promjenama.“ (Akrap, 2015:861). Nepovoljni demografski trendovi koje Republika Hrvatska bilježi zadnjih godina nikako nisu povoljan preduvjet za dugoročni ekonomski rast. Primjerice, starenje stanovništva u Republici Hrvatskoj ima značajan

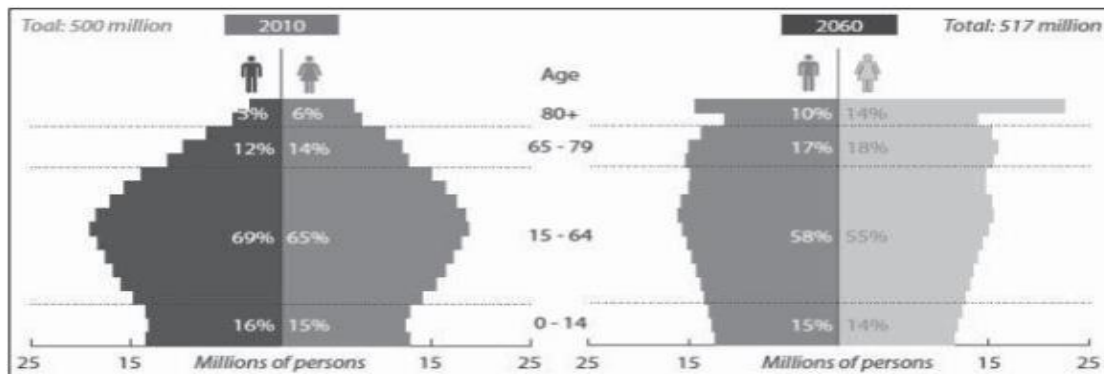
ekonomski utjecaj na cijelo društvo. Živić et al. (2005.) naglašavaju kako negativni procesi u prirodnoj dinamici stanovništva, iseljavanje vitalnog i radno sposobnog stanovništva, kao i proces starenja stanovništva nedvojbeno će se odraziti na daljnje poremećaje u razvoju hrvatskog stanovništva s obzirom na promjenu broja stanovnika i razvoju demografske strukture, starosne i spolne strukture posebno. Niži natalitet i povećanje očekivanog životnog vijeka promijenit će izgled dobne piramide u Republici Hrvatskoj (Barković Bojanić i Erceg, 2017.).

„Republika Hrvatska trenutačno prolazi kroz osmi iseljenički val potaknut ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju. Migracijski saldo nastavlja negativan trend – Republiku Hrvatsku je od 2013. do 2017. godine napustilo gotovo 6 % stanovništva.“ (Jerić, 2019:29). Projekcije budućnosti do 2051. godine nikako ne možemo nazvati optimističnim ukoliko se nastave demografski trendovi koje trenutno bilježimo. „Prema projekciji ukupnog broja i dobnog sastava stanovništva Hrvatske do 2051 predviđa se da će u sljedećih trideset godina Republiku Hrvatsku napustiti 800 000 ljudi.“ (Jerić, 2019:27).

Prema Mečev et al. (2012:39) između 2000. i 2050. godine broj mladog stanovništva u Republici Hrvatskoj smanjuje se za ukupno 28,6%. Smanjenjem broja mladog stanovništva smanjuje se i radna snaga koja predstavlja osnovni pokretač ekonomskog rasta. „Navedeno upućuje na činjenicu da proces ukupne depopulacije u Hrvatskoj nije privremen fenomen, nego dugotrajno determiniran i strukturno razoran demografski proces.“ (Mečev et al. 2012:39). Sadašnji trend iseljavanja koji je prisutan u Republici Hrvatskoj ostavit će velike posljedice na ekonomski rast zemlje. Navedene posljedice doći će do izražaja tek kroz nekoliko desetljeća. Pokos (2017:23) navodi kako „iseljavanjem mlađeg stanovništva stvaraju se tzv. krnji naraštaji u dobnom sastavu te nastaje dugoročni (odgođeni) učinak zbog odljeva reproduktivnog potencijala.“.

Jerić (2019:27) ističe kako će 2060. godine više od 30% stanovnika Republike Hrvatske biti stariji od 65 godina, a da će čak trećina stanovnika biti u mirovini. Nadalje, navodi kako je starost iseljenog stanovništva u rasponu od 20 do 44 godine što uveliko utječe i na natalitet Republike Hrvatske. „Zbog stanja na tržištu rada, posljednjih nekoliko godina gospodarski sektori kao turizam, građevina i prerađivačka industrija ovise o imigrantima zbog čega brojni ekonomski analitičari upućuju na važnost imigrantske politike. Dio rješenja je u povećanju kvota za uvoz stranih radnika, dok dugoročno rješenje leži u zadržavanju mladih usklađivanjem tržišta rada s obrazovnim sustavom.“ (Jerić, 2019:29). Slika (4) prikazuje nam prognozu stanovništva Europske unije od 2010. do 2060. godine

Slika 4: Prognoza stanovništva Europske unije od 2010. do 2060. godine.

Izvor: Sabbati (2013.)

Navedena (slika 4) pokazuje nam kako u slijedećih 50 godina udio osoba starijih od 65 godina biti gotovo dvostruko veći. Možemo zaključiti kako će takav podatak rezultirati da će 2060. godine na dva radnika dolaziti jedan umirovljenik. Prema Barković Bojanić i Erceg (2017.) zaposleni će biti sve više porezno opterećeni te društveni doprinos za potporu starijim osobama s vremenom smanjivati. Kao alternativu, stariji ljudi bit će prisiljeni prihvatiti potencijalno nižu potporu te će odlazak u mirovinu biti moguć u višoj životnoj dobi. Demografske projekcije nisu ništa bolje ni za Republiku Hrvatsku. „Proces starenja stanovništva toliko je nagrizao populacijsko tkivo Hrvatske da se i najoptimističnije projekcije kreću tek u okvirima stagnacije njegova broja u narednih 30-ak godina. Zaustavljanje negativnih demografskih procesa nemoguće je bez pozitivne migracijske bilance.“ (Mišetić, 2008:229)

5. ZAKLJUČAK

Stabilan i ubrzan ekonomski rast jedan je od glavnih prioriteta svake pojedine države. Međutim, blagostanje građana ne može se postići isključivo ekonomskim rastom. Dugoročni ekonomski rast predstavlja samo preduvjet za dugoročni ekonomski razvitak i blagostanje. Ekonomski rast zapravo je pokazatelj ekonomske uspješnosti države i društva. Upravo zbog toga je jedan od glavnih predmeta istraživanja ekonomske literature.

Demografske promjene su jedan od ključnih čimbenika za dugoročno održiv ekonomski rast pojedine države. Iseljavanje mladog stanovništva kao i staranje postojećeg stanovništva ključni su problemi s kojim se susreće Europska unija a posebice i Republika Hrvatska. Nedostatak reformi te inertnost institucija najčešći su razlozi iseljavanja mladih iz Republike Hrvatske.

Demografske projekcije ukazuju na demografski problem kao veliku prijetnju za ekonomsku održivost Republike Hrvatske. Posljedice demografskih promjena moguće je ublažiti intervencijom države s brojnim reformama i poboljšavanjem životnog standarda. Ukoliko Republika Hrvatske ostane inertna, posljedice demografskih promjena mogle bi postati razarajuće za gospodarstvo i budućnost Republike Hrvatske.

6. POPIS LITERATURE

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2017). Secular stagnation? The effect of aging on economic growth in the age of automation. *American Economic Review*, 107(5), 174-79.
2. Bađun, M. (2005). Kvaliteta javnog upravljanja i ekonomski rast Hrvatske. *Financijska teorija i praksa*, 29(4), 335-366.
3. Barković Bojanić, I. & Erceg, A. (2017). Silver economy: Demographic change and economic opportunity. *Ekonomski fakultet, Osijek*.
4. Benić, Đ. (2016). *Makroekonomija*, Zagreb: Školska knjiga
5. Bićanić, I., Ivanković, Ž., & Kroflin, M. (2018). Nejednakost plaća u Hrvatskoj 2003.–2016. *Politička misao: časopis za politologiju*, 55(3), 43-81.
6. Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. P. (2001). Economic growth and the demographic transition. National bureau of economic research. Cambridge, MA 02138
7. Borozan, Đ. (2002). *Makroekonomija*. Ekonomski fakultet, Osijek.
8. Buturac, G. (2019). Gospodarski rast, konvergencija i članstvo u EU: Empirijski dokazi iz Hrvatske. *Ekonomski pregled*, 70(2), 173-208.
9. Čičin-Šain, D. (2014) *Ekonomski rast i agregatna ponuda*. Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru.
10. Ćosić, K., & Fabac, R. (2001). Gospodarski rast, tehnološki razvitak i suvremeno obrazovanje. *Ekonomski pregled*, 52(5-6), 516-544.
11. Državni zavod za statistiku (<https://dzs.gov.hr/>). (datum pristupa: 06.09.2022.)
12. Ekonomski lab, <https://arhivanalitika.hr/blog/b2b2-4-naocale-za-dugi-rok-solow-swannov-model/> (datum pristupa: 19.09.2022.)
13. Euromonitor (2012.) *Boomers as consumers – Global Survey Report*, (<https://www.euromonitor.com/>)
14. Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat>). (datum pristupa: 06.09.2022.)
15. Iusinfo.hr, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/49148> (datum pristupa: 13.09.2022.)
16. Jerić, M. (2019). Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?. *Oeconomica Jadertina*, 9(2), 21-31.
17. Jurčić, L. (2015). Stanje hrvatskog gospodarstva - Hrvatska u Europskoj uniji. *Ekonomski pregled*, 66(6), 609-642.

18. Kinsella, K. G., & Velkoff, V. A. (2001). An aging world: 2001 (No. 1). Bureau of Census.
19. Lojanica, N. i Obradović, S. (2018, December). Povezanost inflacije, nezaposlenosti i ekonomskog rasta – empirijska analiza na primeru zemalja jugoistočne Evrope. Dostupno na: <file:///C:/Users/User/Downloads/667-Article%20Text-1780-1-10-20181227.pdf>
20. Maronić, M. L., & Tokić, I. (2012). Utjecaj demografskih čimbenika na društveno-ekonomski razvoj Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, 25(2), 58-116.
21. Mečev, D., & Vudrag, N. (2012). Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 3(2), 37-41.
22. Mervar, A. (1999). Pregled modela i metoda istraživanja gospodarskog rasta. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 9(73), 20-61.
23. Miletić, Z. (2018). Utjecaj demografske promjene na makroekonomske trendove. *Poslovna izvrsnost*, 12(2), 139-164.
24. Mišetić, R. (2008). Aktualno demografsko stanje i projekcije stanovništva Republike Hrvatske do 2050. godine. *Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva*, 75.
25. Moore, D., & Vamvakidis, A. (2008). Ekonomski rast u Hrvatskoj: mogućnosti i ograničenja. *Financijska teorija i praksa*, 32(1), 1-28.
26. Mrđen, S. i Friganović, M. (1998). The Demographic Situation in Croatia. *Geoadria*, 3 (1), 29-56. <https://doi.org/10.15291/geoadria.45>
27. Obadić, A., & Smolić, Š. (2008). Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 21(2), 86-98.
28. Pokos, N. (2017). Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8(31), 16-23.
29. Popović, M., Čizmović, M., & Ratković, K. (2019). Uvod u teoriju, analizu i mjerenje privrednog rasta. *Monographs*, VII-467.
30. Rodin, U., Cerovečki, I., Jezdić, D. (2021). Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2020. godini. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Zagreb, 2021. godina.
31. Sopta, M., Bilas, V., & Franc, S. (2021). Cointegration and causality analysis between foreign direct investment, exports and economic growth in the Republic of Croatia. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 26(2), 145-158.

32. Škare, M. (2007). Priroda gospodarskog rasta u Hrvatskoj. *Ekonomija*, 14(1), 107-126.
33. Vekarić, N., & Vranješ-Šoljan, B. (2009). Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, (47), 9-62.
34. Wertheimer-Baletić, A. (1996). Specifičnosti demografskog razvitka u Hrvatskoj i njegove socio-ekonomske implikacije. *Revija za socijalnu politiku*, 3(3), 251-258.
35. Živić, D., Pokos, N., & Turk, I. (2005). Basic demographic processes in Croatia. *Hrvatski geografski glasnik*, 67(1.), 43-44.

Popis slika i tablica:

1. Tablica 1: Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj od 1991. godine do 2020. godine.
2. Slika 1: Očekivano trajanje života (godina pri rođenju)
3. Slika 2: Pokazatelj vrijednosti BDP-a per capita, 2021. godina.
4. Slika 3: Realne stope rasta BDP-a u Republici Hrvatskoj u razdoblju 1996. do 2019. godine.
5. Tablica 2: Popis stanovništva 2021. godine.
6. Tablica 3: Vanjska migracija stanovništva RH od 2012. do 2021. godine.
7. Slika 4: Prognoza stanovništva Europske unije od 2010. – 2060. godine.